

Daiva Jakavonytė-Staškuvienė

Lietuvos edukologijos universitetas
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius, Lietuva
Tel.: +37069967138

El. paštas: daiva.jakavonyte@leu.lt
Moksliniai interesai: pradinio ugdymo
didaktika, lietuvių kalbos didaktika, integruotas
ugdymas, mokinių kalbinis raštingumas

Aušra Žemguliene

Lietuvos edukologijos universitetas
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius, Lietuva
Tel.: +37061416517

El. paštas: ausra.zemguliene@leu.lt
Moksliniai interesai: pradinio ugdymo
didaktika, istorijos didaktika, integruotas
ugdymas, mokinių istorinis raštingumas

PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ KALBINIŲ GEBĖJIMŲ INTEGRUOTAS UGDYMAS ĮVAIRIŲ DALYKŲ PAMOKOSE: ISTORINIO LAIKO TĖKMĖS SUPRATIMO ATVEJIS

Gerai kiekvieno asmens kalbiniai gebėjimai – pamatas kokybiškam mokymuisi, kokybiškam gyvenimui. Vienas iš pažangių kalbos gebėjimų ugdymo būdų – integruotas ugdymas, kai kalbos gebėjimai ugdomi ne tik kalbų, bet ir kitų dalykų pamokose. Be to, tuo pat metu remiantis kalbiniais gebėjimais įsisavinamas dalykinis turinys, t. y. ugdomas tam tikro dalyko raštingumas. Straipsnyje pateikiama kalbinių gebėjimų integruoto ugdymo teorinė ir studija, pagrindžianti tokio ugdymo galimybes bei rekomendacijas Lietuvos ugdymo turinio tobulinimui. Empirinis tyrimas atliktas aiškinantis pradinį klasių mokinių istorinio laiko tėkmės supratimo gebėjimus, pasireiškiančius vaikų argumentuota kalba.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: pradinį klasių mokiniai, ugdymas, kalba, integracija, istorinis raštingumas.

1. Įvadas

Straipsnyje pristatytas darbo autorių atliktas teorinis ir empirinis tyrimas. Tyrimo **tikslas** – išanalizuoti pradinį klasių mokinių kalbinių gebėjimų integruotą ugdymą įvairių dalykų pamokose. Tyrimo **uždaviniai**:

- 1) aptarti teorijas, pagrindžiančias kalbinių gebėjimų ugdymą įvairių dalykų pamokose;
- 2) išanalizuoti pradinį klasių mokinių kalbinių gebėjimų raišką, atliekant istorinio laiko tėkmės supratimo užduotis.

Tyrimo metodika ir organizavimas. Tyrimas atliktas taikant du metodus – mokslinės literatūros analizę ir vieno atvejo mokinių darbų kokybinę analizę, taikant praktinių užduočių lapo tipo klausimyną. Mokslinės literatūros analizė ir empirinis tyrimas atliktas 2015–2016 metais.

Atliktas mokslinės literatūros analizės *kokybinis* tyrimas, vadovaujantis *kokybinės turinio analizės* strategija. Tyrimo dizainas konstruotas kokybinio tyrimo teoretikų B. Bitino, L. Rupšienės, V. Žydžiūnaitės (2008) pateiktu metodologiniu pagrindu. Tyri-

mas *teorinis*, atliktas laikantis metodologinių tyrimo etapų – teorinės tyrimo medžiagos skaitymo, analizės, specifinės temos (šiuo atveju – integruoto kalbos ugdymo kitų dalykų pamokose) apibendrinimų. Kadangi Lietuvoje ši sritis pradinio ugdymo didaktikos mokslininkų nėra plačiai tyrinėta, darbe daugiausiai remtasi užsienio mokslinių darbų analize. Pasirinkta *sintezų analizė*, leidžianti jungti atskiras informacijos dalis į prasmingą tyrimo kontekstui visumą, susieti atskirus to paties objekto – integruotos kalbų ugdymo kitų dalykų pamokose – įvairių autorių tyrimus, interpretacijas ir išvadas. Duomenų analizės metodas paremtas *įžvalgų požiūriais*, analizės procesas *interpretacinis*, paremtas tyrėjų, straipsnio autorių, *ekspertinėmis žiniomis, patirtimi ir intuicija*. Pagrindine duomenų analizės strategija pasirenkamas *lyginimas*: nuolat lyginami integruoto kalbų ugdymo kitų dalykų pamokose *prasmieniai vienetai*, t. y. kitų mokslininkų tyrėjų požiūriai į tiriamąjį objektą, šie požiūriai siejami su tyrimo problemos klausimais, siekiama suvokti ir pateikti *ryšius tarp skirtingų* (dažnu atveju alternatyvių) *prasminių vienetų*.

Empirinio tyrimo metu atlikta atvejo analizė, t.y. mokinių praktinių užduočių lapų darbų kokybinė analizė. Užduočių lapas sudarytas remiantis istorinio laiko tėkmės supratimo augimo modeliu. Jame žinių ir supratimo lygiai grindžiami Bloom'o taksonomija, procedūrinių gebėjimų lygiai – J. Van Drie ir C. Van Boxtel (2007) istorinio samprotavimo schema (aprašyta Žemgulienė 2014, p. 232–233). Kadangi dalyko supratimo raiška išvelgiama per mokinių kalbą, ypač jų argumentus, modelio procedūriniai gebėjimai papildyti kalbiniu aspektu. Modelis pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė. Laiko tėkmės supratimo augimas

Lygiai	Kontekstualaus supratimo ir procedūrinių gebėjimų aprašymai	Užduoties siekiniai: Dalykinis aspektas	Užduoties siekiniai: argumentų kalbinis aspektas
1 lygis	(<i>įsiminimas</i>), ikisąvokinis supratimas, kai suvokiamas tik konkretus objektas		
	<i>klausimų kėlimas (problemos indentifikavimas)</i> , kai klausiama ir išsiaiškinama, ką jau žinome, o ko ne		
2 lygis	(<i>supratimas</i>), vizualinis, prasmės supratimas, kai objektas atpažįstamas remiantis vaizdu, išskiriant jį, palyginus su kitais vaizdais. Sprendimai apie objektus daromi remiantis akivaizdžiomis savybėmis, jų nepagrindžiant apibendrintais samprotavimais	Randa tam tikro laikmečio objektą	
	<i>konkreto objekto tyrinėjimas (naudojimas šaltiniu)</i> , kai apibrėžtame turinyje tyrinėjamas klausimas ar problema	Nurodo objekto detales	Nurodo detales bendromis sąvokomis (<i>kariai, kariauja, kovoja...</i>); <i>Nurodo paveikslų detales (be rūbų, su arkliu...)</i>

1 lentelės tęsinys

3 lygis	(<i>taikymas</i>), aprašomasis supratimas, kai objekto savybės atpažįstamos, bet jų sąveika nėra išvelgiama	Išskiria LDK laikotarpiui tinkamą paveikslą iš kelių pateiktų	
	<i>kontekstualizavimas (detalizavimas)</i> , kai klausimas ar problema apibūdinamas laiko, vietos ir socialiniame kontekste (žmonių elgesys aiškinamas to meto sąlygomis)	Nurodo duoto konteksto požymius	Susieja detales (<i>neturi namų, nes gyvena miške, urvuose...</i>)
4 lygis	(<i>analizė</i>), apibrėžiamasis, aprašomasis lygis, kai objektas paaiškinamas remiantis savybių visuma, bet dar ne formaliais įrodymais	Išrikiuoja kelių istorinių kontekstų paveikslus (pagal požymių visumą) chronologiškai	
	argumentavimas (<i>įrodymai</i>), kai klausimas ar problema aiškinama grindžiant įrodymais, įrodymai yra paremti šaltiniais (suvokiant, jog šaltiniai nevienodai patikimi)	Nurodo istorinio konteksto požymius	Mini, istorinio laikmečio požymius (<i>nurodo kokie tai ženklai, pvz.: Gedimino stulpai</i>); <i>Mini laikmečio pokyčius, susietus su technologine pažanga (jau išrado, nes atsirado, jie jau sukūrė...)</i>
5 lygis	(<i>įvertinimas</i>), vertinamasis supratimas, kai suvokiami tiek tiesioginiai, tiek netiesioginiai ryšiai, pateikiami argumentai, įrodymai, prieštaravimai	Nurodo tinkamus požymius, įrodančius skirtingus istorinius kontekstus	
	<i>esminių sąvokų naudojimas</i> : kai klausimas ar problema aiškinama remiantis apibendrintomis istorinėmis sąvokomis, tokiomis kaip <i>bajorai, riteriai, valstiečiai</i> , kai lyginami ne konkretūs objektai, bet istoriniai reiškiniai, kai lyginami ir vertinami šaltinių duomenys	Tinkamai vartoja esmines turinio sąvokas	Mini istorinio laikmečio turinio sąvokas (<i>kunigaikščiai, viduramžiai, riteriai, kryžiuočiai, skydai; tai pirmieji žmonės, pasaulinis karas...</i>)
6 lygis	(<i>kūryba</i>), abstraktus supratimas, paremtas įrodymais ir prieštaromis požiūrių sistemomis, leidžiantis savarankiškai interpretuoti, daryti naujus sprendimus	Apibendrina teiginius, įvardija istorinį periodą (periodizuoja)	
	<i>Meta-sąvokų (antrinių) naudojimas samprotaujant (sujungimas)</i> : kai klausimo ar problemos aiškinimui naudojamos visos esminės ir metasąvokos (antrinės), tokios kaip <i>pokyčiai, tęstinumas, priežastys, įrodymai, reikšmė</i> , jungiant ankstesnes ir naujas sampratas, išvelgiant skirtingus istorijos aiškinimo (pasakojimo) požiūrius	Tinkamai vartoja apibendrintas (antrines) sąvokas	Mini antrines sąvokas (<i>viduramžiai; akmens amžiaus žmonės...</i>)

Tyrimo etika. Organizuojant užduočių lapo pildymą raštu laikytasi konfidencialumo ir savanoriškumo principų, tyrimas yra anonimiškas, duomenys naudojami tik apibendrinti moksliniams tikslams, todėl konkreti mokykla nenurodoma.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo atsitiktine tvarka parinktos vieno Lietuvos miesto ketvirtos klasės mokiniai (iš viso 29 mokiniai). Jie mokėsi pagal 2008 metų pradinio ugdymo *Pasaulio pažinimo* bendrąją programą, kurioje nėra aukštųjų pasiekimų reikalavimų informacinio teksto supratimui. Kadangi tyrimui buvo pasirinkta netikimybinė imtis, gautų duomenų negalima apibendrinti, tačiau jie naudingi išvelgiant tam tikras tendencijas ir numatant tolesnes tyrimo rekomendacijas (pagal Žydžiūnaitę 2011).

Problemos aktualumo pagrindimas. Jeigu norime kalbėti apie kalbas, didaktiką, privalome nepamiršti kalbų politikos ir kultūros, kuriose neatsiejamos metodologijos, programų ir laukiamų mokinių pasiekimų dimensijos. Visa tai yra pirmojo būtinumo klausimai, kuriuos būtina numatyti ugdymo turinį reglamentuojančiuose dokumentuose (pagal Puren 2003; Borg 2013). J. C. Beacco (2008, 2013) nuomone, integruotos didaktikos klausimas gali būti „gyvas“, jeigu dėl jo vieningai susitariama visais lygmenimis (mokslo, politikos ir praktikos), pagrindiniai dalykai lemiantys šios idėjos sėkmę: politika, etika, profesionalumas, mokslinis pagrindas, atsakomybė, teisės ir pareigos. Kokybiškas integruotas kalbų ugdymas galimas tik atsižvelgiant į kultūrų dialogiškumą bei mokymo ir mokymosi kultūros keitimą (nuolatinį atsinaujinimą), kuriuos laiduoja trianguliacinė metodologija (kokybiniai metodai, supratimas ir konstruktyvizmas), ugdymo programos, ir atsižvelgimas į kultūrą bei jos pažinimą, kuris sujungia tiek pasaulio, tiek vietos kontekstą.

Norint sėkmingai integruoti kalbos mokymąsi kitų dalykų pamokose, pirmiausiai tikslinga išsiaiškinti įvairių lygių kalbų mokymosi modelius, kurie jau yra sukurti ir didaktikos mokslo aprašyti; ir galvoti, kaip šiuos modelius galima derinti su kito dalyko mokymosi turiniu, pavyzdžiui, su gamtos mokslų turiniu. Kaip įgyvendinti gamtos mokslų turinį kalbų ugdymo pagrindu, G. Schlemminger (2008) pateikia įvairių didaktinių būdų, susiejiančių dalyko ir kalbų ugdymą, ir konceptualizuojančių kalbų ugdymo integruotą didaktiką. Nors nėra aiškiai minima didaktinė veikla, ji yra reikšmingai pastebima, kai reikia sutelkti dėmesį į didaktinių sąveikų būdus. Jie sudaro būtinų veiksmų rinkinį, neatsižvelgiant į tai, ar procesas būtų vienakalbis, ar dvikalbis. Dalykinio ir kalbinio turinio integravimas galėtų vykti tokiais būdais:

1. Dalykinis turinys pirmą kartą analizuojamas vienos kalbos pagrindu L1; o tada perkeliamas į dvikalbį ugdymą L2.
2. Dalykinis turinys kuriamas abiem kalbomis lygiagrečiai.
3. Visos operacijos atliekamos tik L2. Jeigu mokiniai nesupranta ar jiems reikia mokytojo pagalbos, pagrindinės sąvokos analizuojamos pagrindine kalba L1.

Turinio performulavimas gali apimti bent tris lygius:

1. Bendrinės kalbos perkėlimas į mokslo kalbą – tai reiškia esamos kalbos leksiką pateikti taip, kad formuotųsi dalykinė kalba, pavyzdžiui, matematikos, gamtos mokslų.

2. Rašytinės kalbos (tai, kas parašyta raštu) performulavimas į sakytinę kalbą, pavyzdžiui, matematinių formulių įvardijimas žodžiu.
3. Nuo mokymosi disciplinos į kalbėjimą (ir atvirkščiai) – dalykinio turinio problematikos raiška kalbinėmis priemonėmis. Tokiam mokymuisi priimtinausios bendravimo ir bendradarbiavimo veiklos.

Kai kalbų mokomasi integruotai dalyko turinys aptariamas du kartus: pagrindine kalba (L1) ir antra kalba (L2): abi kalbos alternatyviai gali būti naudojamos nustatyti, paaiškinti arba apibrėžti dalyko turinį arba išspręsti tam tikrą problemą ir antrą kartą atnaujinti, apibendrinti ir persakyti tą patį turinį. Pastebima kalbų kaita perteikiant ugdymo turinį, todėl tai vadinama metalingvistine veikla, susijusia su kalbos keitimu.

Integruotos kalbų didaktikos pagrindą sudaro *kalba ir dalykinio turinio mokymasis kalbos pagrindu (diskutuojant, analizuoiant, tariantis, aiškinantis, apibendrinant žodžiu)*. Kalbinius gebėjimus padeda ugdyti dalykinio turinio analizavimas žodžiu, aiškinantis sąvokas, jų reikšmę, taip pat žodžių gramatinę sandarą. Itin priimtini integruotos kalbų didaktikos metodai – tai įvairaus pobūdžio ir turinio debatai; vaikų kalbinių veiklų įrašymas į garso ir vaizdo priemones bei jų analizavimas pabrėžiant veiklų stiprybes ir koreguotinus, tobulintinus aspektus. Kuriant integruotą kalbų didaktiką svarbu žinoti, kad tokios didaktikos pagrindą sudaro kelios tarpdisciplininės sritys: kalbos + kultūros + antropologija + dalykinis turinys (pvz., istorijos, gamtos mokslų ir pan.). Taikant integruotą didaktiką būtina nusiteikti iš naujo pažinti, atrasti, dalyvauti – svarbus tarpdiscipliniškumas ir kontekstas – žinojimas, kas, kaip ir kodėl vyksta, kas sudaro vietos bendruomenę.

2. Integruotos kalbų didaktikos teorinės prielaidos

Išanalizavę mokslinę literatūrą, nustatėme, kad integruota kalbų didaktika remiasi šiomis teorinėmis prielaidomis:

2.1. Socialiniu konstruktyvizmu (pažinimu ir metapažinimu). Kalbų mokymosi ir kultūrų pažinimo moksliniuose tyrimuose dominuoja kognityvinė paradigma (pagal Cole 1985; Lave ir Wenger 1991; Rogoff 1990; Chomentowski 2009^a, 2009^b; Castellotti 2013), kuri mokymąsi orientuoja į besimokančiojo pažinimą nuolat pažįstant, konstruojant, perkonstruojant, iš naujo atrandant įvairius tiek kalbos, tiek kultūros, tiek dalykinio turinio mokymosi pasiekimus.

2.2. Sociokultūrine teorija: nuo užduočių į veiklą; nuo mokymosi klasėje į socialinį gyvenimą. Kalba yra labai svarbi užtikrinant skirtingų asmenų bendradarbiavimą, siekiant bendro tikslo, pavyzdžiui, reikia informuoti, nustatyti, patikrinti, atšaukti, paaiškinti, pagrįsti, įvertinti, argumentuoti, priimti sprendimus. Ugdymosi veiklos turėtų orientuoti į gyvenimą, būti susiję su gyvenimu – tai socialinis aspektas (pagal Lantolf ir Pavlenko 1995; Puren 2004; Bronckart, Bulea, Pouliot 2005).

2.3. Kalbų mokymo ir mokymosi projektų racionalizavimu (pagal Dolz, Rosat ir Schnewly 1991; Dolz ir Schnewly 1998; Schnewly ir Dolz 1997; Dolz ir Thévenaz-Christen 2002; Schubauer-Leoni ir Dolz 2004). Kuriant integruotą kalbų didaktiką kartu

su kitų dalykų turiniu, būtina derinti tiek dalyko turinį, tiek kalbų ugdymo ypatumus, identifikuoti specifiką, išgryninti probleminius tiek dalykinius, tiek kalbinius atvejus, kuriems reikia skirti daugiau dėmesio organizuojant ugdymo procesą. Sudėtingus atvejus analizuoti rekomenduojama taikant kelis skirtingus metodus. Svarbu sukurti įvairių teksto žanrų pažinimo sistemą, atrasti tikslingiausias strategijas, kurias taikydami vaikai greičiausiai ir lengviausiai įsisavina ugdymo turinį.

Apibendrinami teorines išvalgas, galime teigti, kad integruotos kalbų didaktikos pagrindą sudaro kalba ir dalykinio turinio mokymasis kalbos pagrindu (diskutuojant, analizuojant, tariantis, aiškinantis, apibendrinant žodžiu). Kalbinius gebėjimus padeda ugdyti dalykinio turinio analizavimas žodžiu, aiškinantis sąvokas, jų reikšmę, taip pat žodžių gramatinę sandarą. Itin priimtini integruotos kalbų didaktikos metodai – tai įvairaus pobūdžio ir turinio diskusijos, pokalbiai ar debatai; vaikų kalbinių veiklų įrašymas į garso ir vaizdo priemones bei jų analizavimas pabrėžiant veiklų stiprybes ir koreguotinus, tobulintinus aspektus.

3. Bendrojo ugdymo turinio dokumentų analizė

Siekdami išsiaiškinti, kaip kitose šalyse kuriamas ugdymo turinys, kurio pagrindu mokiniai visų dalykų pamokose integruotai ugdomi kalbinius gebėjimus, mokymdamiesi mintį reikšti žodžiu ir raštu, ieškoti tikrų faktų, argumentuoti nuomonę; išsianalizavome keletą pažangių valstybių tokių kaip JAV, Šveicarija, Prancūzija, Kanada ugdymo programų turinį. Pateikiame esminius pastebėjimus, kurie labiausiai susiję su tyrimo tema.

JAV kalbos ugdymo standartai (2010, p. 11) nurodo, jog 6-7 metų mokiniai jau atpažįsta jiems skirtą informacinio teksto savybes (antraštes, piktogramas, lentelių, diagramų turinį, žodynus, elektroninius meniu ir pan...), geba skaityti informaciją ir efektyviai rasti pagrindines žinias, faktus. Dokumente teigiama, jog 8-mečiai gali apibūdinti istorinius įvykius pasakodamas jų atsitikimo laiką, seką, priežastis ir pasekmes. Jie interpretuoja skirtingais būdais pateiktą informaciją (vaizdai, diagramos, grafikai, žemėlapiai, laiko juostos, animacija, interaktyvūs tinklapių duomenys) ir paaiškina kaip ši informacija prisideda prie tekstinės informacijos. 10-mečiai jau turi gebėti gretinti ir lyginti faktų chronologiją, idėjas, problemas, priežastis, remiantis dviem ir daugiau informacijos tekstų. Jie analizuoja keletą duomenų ataskaitų apie tą įvykį, lygina duomenis pristatančių koncepcijų skirtumus.

Šveicarijoje kiekvienas kantonas turi savo bendrojo ugdymo programas. Išanalizavus Šveicarijos prancūzakalbių kantonų pradinio ugdymo programų turinį (2012), nustatyta, kad istorijos mokymasis pradinėse klasėse siejamas su senovės visuomenių pažinimu, mokymusi palyginti praeities visuomenių gyvenimą su dabartimi. Ugdydamasis istorinį požiūrį mokinys išmoks nustatyti, *kas keičiasi, kas yra tiesa, kas iš esmės pakinta, o kas lieka stabilu, iš ko tai atpažįstame*. Analizuodami žmonių santykius skirtingais laikotarpiais mokiniai išsiaiškina, kaip gyveno asmenys skirtingu laiku ir skirtinguose kontekstuose, kaip buvo gyvenama drauge, kas valdė, kokie interesai. Aptariant istorinį turinį išskiriami tarpdisciplininiai gebėjimai – komunikavimas ir refleksyvus požiūris. Komunikavimas

apibūdinamas kaip bendravimas, dalyvavimas debatuose, klausimų formulavimas, savo darbo pristatymas žodžiu. Refleksyvus požiūris – tai kritinis žvilgsnis analizuojant tam tikras istorines problemas, taip pat gebėjimas kritiškai pažvelgti ir į savo veiklos rezultatus.

Analizuodami Prancūzijos bendrąsias ugdymo programas (2015, p. 70) pastebime, kad kalbinio ugdymo sritis yra integruota į visų dalykų turinį. Dokumento skiltyje, kurioje pateikiami mokinių istorinio raštingumo gebėjimai, nurodoma, kad 6-7 metų mokiniai mokosi skaityti ir suprasti dokumentinius iliustruotus tekstus, rasti ir paaiškinti, kodėl parinko tam tikrą dokumentinį tekstą kokiam nors konkrečiam klausimui spręsti; aiškintis sąvokų reikšmę. Mokinys baigdamas 4-ą klasę turėtų gebėti keletą įsimintų datų sudėlioti chronologine seka, palyginti, skaičiuoti ir matuoti laiką vartodamas sąvokas *amžius, tūkstantmetis*. Mokomasis suprasti, kad praėjęs laikas yra negrįžtamas. Aiškinamasi, ką reiškia *Tėvų laikas. Gyvyjų kartų ir šeimos atmintis. Visuomenių raida analizuojant įvairių kartų gyvenimo etapus* (maisto, būsto, drabužių, įrankių, karo, kelionės...). *Pagal pagrindines datas ir žymiausius asmenis, nustatyti Vakarų pasaulio ir Prancūzijos istorijos periodus*. Mokiniai tai darydami remiasi tikrais faktais, o mintį reiškia argumentais.

Panašiu principu sukurta Kanados Albertos provincijos Socialinio ugdymo programa (2005), kurioje dalykinio turinio gebėjimai siejami su kritinio ir kūrybinio mąstymo ugdymu, istorinio ir geografinio raštingumo gebėjimais, problemų sprendimo, socialinio aktyvumo (dalyvavimo), tyrimo, komunikavimo ir informacinių technologijų raštingumo gebėjimais. Pradiniam ugdyme (6-11 metų) plėtojamas kritinis ir kūrybinis mąstymas mokantis pažinti ir įvertinti įvykius, remiantis įvairiais šaltiniais; mokantis atskirti faktus nuo nuomonių; mokantis nagrinėti požiūrių šališkumo atvejus. Mokiniai skatinami iš naujo įvertinti savo nuomonės ir plėtoti savo supratimą bei generuoti naujas idėjas per individualias ir grupines veiklas. Akcentuojamas istorinio konteksto supratimas ir gebėjimas naudotis šaltiniais interpretuojant ir aiškinant įvykius. Programoje integruoti komunikavimo gebėjimai teigia, jog mokiniai turi gebėti: reikšti nuomonės, požiūrius ir informaciją žodiu, raštu ir vizualiai (žodžiu, raštu, per diskusijas, prezentacijas); reikšti skirtingus požiūrius į problemą; tinkamai reaguoti į klausimus, pastabas, gerbiant kitų žmonių požiūrių įvairovę; išklausti kitus ir suprasti savo perspektyvą.

Naujausia *Pradinio ugdymo lietuvių kalbos bendroji programa* (2016, p. 5–6) nurodo, jog 1-2 klasėje, t. y. 7-8 metų mokiniai sąmoningai skaito įvairaus pobūdžio jiems skirtus tekstus ir supranta jų turinį, o 3-4 klasės, t. y. 9-10 metų mokiniai susieja žodinę ir nežodinę informaciją. Rašymo pasiekimų aprašymas rodo, jog 3-4 klasės mokiniai „rašo išsamų aiškinamojo pobūdžio tekstą“ (Lietuvių kalbos pradinio ugdymo bendroji programa 2016, p. 7). Taigi, ketvirtokai turėtų gebėti dirbti su paveikslėliuose pateikiama dalykine informacija ir raštu pateikti atsakymus bei argumentus. Tačiau pradinio ugdymo pasaulio pažinimo bendrojoje programoje (2008) mokinių aukštesniųjų mąstymo gebėjimų ugdymas, reiškiamas argumentuota kalba, istorinio laiko tėkmės supratimas iš esmės iš viso nepaliesta ir neaprašyta sritis, stokojanti konkrečių susitarimų ir dėmesio konkretiems mokinių šios srities pasiekimams.

Apibendrinami galime teigti, kad pažangių pasaulio šalių ugdymo turinį reglamentuojančiose bendrosiose programose aiškesni, konkretesni susitarimai, integraliai apimančios kalbinių gebėjimų ugdymą kitų dalykų pamokose (prie dalykinio turinio net išskiriami tarpdalykiniai gebėjimai, tokie kaip komunikavimas vartojant konkrečias dalykines sąvokas). Siekiant, kad Lietuvoje integruota kalbų didaktika būtų aiškiau suprasta ir ugdoma, panašiu keliu reikėtų eiti ir mūsų šalies švietimo politikams – pirmiausiai apibrėžti tarpdalykinius susitarimus remiantis visų dalykų turiniu. Šiuo metu abstrakčiai aprašytos bendrosios kompetencijos dažnai lieka neišugdytos, nes jų ugdymas neapibrėžtas. Trūksta konkrečių susitarimų, kaip jas būtų galima ugdyti konkretaus turinio ir klasės aplinkos kontekste.

4. Empirinio tyrimo duomenų analizė

4.1. Istorinio laiko tėkmės (chronologijos) supratimo ir argumentavimo gebėjimai

Siekdami išsiaiškinti, kaip mokiniai geba išskirti tinkamą istorinį laikotarpį iš kelių, jiems pateikėme 6 paveikslus ir klausėme: kuris paveikslėlis tinkamas LDK laikams pavaizduoti? Užduotis pateikta 1 paveiksle.

1 užduotis:

A. Paveikslai vaizduoja skirtingus istorijos laikmečius. Kurį paveikslą pasirinktum norėdamas pavaizduoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikmetį? Apvesk tinkamą raidę:

A paveikslas

B paveikslas

C paveikslas

D paveikslas

E paveikslas

F paveikslas

B. Paaiškink kodėl pasirinkai būtent šį paveikslą:

Atsakymas:

nes

1 pav. Informacijos radimo ir argumentavimo užduoties pavyzdys

Mokinių taip pat buvo prašyta pateikti savo pasirinkimo argumentus. Kokybiniai duomenys pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė. Paveiklo, tinkamo pavaizduoti LDK laikotarpį pasirinkimas ir argumentai

Tinkamai pasirinkę istorinio laikotarpio paveikslą ir jų argumentai (N- 19)									
Vardas, metai	Kategorijos	A – senovės Roma	B – priešistorė (akmens a.)	C – LDK (Gedimino stulpai, Jogailos kryžius)	D – naujieji laikai (manu faktūra)	E – dabartis (valdovų rūmai ir Gedimino paminklas)	F – naujausieji laikai (1863 sukilimas)	Argumentai, kodėl pasirinko šį paveikslą (subkategorijos)	
Edvinas 10	Nurodė laikotarpį ir pavadino ženklą			+				<i>Gedimino stulpai</i>	
Povilas 10				+				<i>Ant skydo Gedimino stulpai</i>	
Klaudijus 10	Nurodė laikotarpį, minėjo, kad yra ženklas			+				<i>Turi skydus su lietuvišku ženklu</i>	
Arnas 10				+				<i>Kariauja su lietuviškais šarvais</i>	
Lukas 10				+				<i>Ant skydų seni ženklai</i>	
Kristina – 10		Nurodė laikotarpį ir minėjo to meto turinio sąvokas:			+				<i>Kariai su skydais, šalmais</i>
Deina 10	<i>kunigaikščiai, viduramžiai, riteriai, skydai</i>			+				<i>Riteriai su šarvais ir metaliniais drabužiais</i>	
Margarita 10				+				<i>Kunigaikščiai kariavo</i>	
Donatas 10				+				<i>Kunigaikštis turėjo raitelių</i>	
Vaineta 9				+				<i>Mes matëm kunigaikščio pamokymą</i>	
Gabija 10		Nurodė laikotarpį ir minėjo, bendras sąvokas:			+				<i>Jie labai apsiginklavę</i>
Vytė 10	<i>kariauja, kovoja</i>			+				<i>Ten visi kovoja prisidengę</i>	
Kasparas 10				+				<i>Ten šarvuoti kariai</i>	
Viltė 10				+				<i>Ten yra kareiviai</i>	
Faustina 9				+				<i>Ten kariai ir senesni laikai</i>	
Ugnė 10				+				<i>Geri kareiviai</i>	
Emilija 10		Nurodė laikotarpį, argumentavo senais laikais			+				<i>Esu mačiusi piešinius iš tų laikų</i>
Gabija 10					+				<i>Seniau taip būdavo</i>
Dominykas 10				+				<i>Paveikslas iš tų laikų</i>	
Netinkamai pasirinkę istorinio laikotarpio paveikslą ir jų argumentai (N-10)									
Nojus 10	Klydo nurodant laikotarpį su šiuolaikiniu paminklu					+		<i>Yra rūmai ir statula su žirgu</i>	
Ignas 10						+		<i>Matytas pastatas</i>	
Nedas 10						+		<i>Nes yra šis pastatas Lietuvoje</i>	
Titas 10						+		<i>Nes yra... (neįskaitoma)</i>	

2 lentelės tęsinys

Kipras 10	Klydo nurodant laikotarpį, minėjo ženklus	+						<i>Ženkilai ir kariai lietuviai</i>
Markas 10	Klydo nurodant laikotarpį, minėjo						+	<i>Nes primena viduramžius</i>
Ugnė 10	turinio sąvokas					+		<i>Ten žirgas ir riteris</i>
Vaiva 10			+					<i>Jie buvo kunigaikščiai</i>
Kamilė 10	Klydo nurodant laikotarpį, minėjo bendras sąvokas						+	<i>Jie kariauja, yra viršininkas</i>
Aurelija 10	Klydo nurodant laikotarpį, argumentavo senais laikais		+					<i>Tada nebuvo ko dabar yra</i>

Rezultatai rodo, jog daugiau kaip pusė mokinių pasirinko LDK laikus pavaizduoti tinkamą paveikslą (C). Tai geras rezultatas. Tačiau jų pateikti argumentai neleidžia atmesti ir atsitiktinio pasirinkimo galimybės. Kalbiniu požiūriu tinkamai argumentuoti pasirinkimą mokiniams sekėsi sunkiai. Tik apie trečdalis jų savo argumentuose paminėjo istorinį laikmetį atitinkančias **paveikslų detales**:

- 2 nurodė *Gedimino stulpus*;
- 3 minėjo šarvus arba skydus *su ženklais*, vadino juos *lietuviškais ženklais* (vienas juos supainiojo su senovės romėnų ženklais);
- 5 mokiniai minėjo istorijos laikotarpiui būdingas **turinio sąvokas**: *kunigaikščiai, riteriai, skydai*; vienas iš jų – **apibendrintą sąvoką** (*viduramžiai*).

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog 6 mokiniai argumentuose minėjo tik **bendras sąvokas**, tokias kaip *kariai, apsiginklavę, jie kariavo, kovojo*. Nors jie nurodė tinkamai pasirinktą paveikslą, tokie argumentai iš esmės tiktų bet kuriam istoriniam periodui apibūdinti. Netinkamus paveikslus pasirinko apie trečdalis mokinių. Dažnai jie klydo pasirinkę valdovų rūmų paveikslą, kuriame matėsi šiuolaikinis Gedimino paminklas. Taigi, jie neatkreipė dėmesio į šią svarbią detalę, nors šio amžiaus vaikams tyrinėti detales nėra per sudėtinga užduotis. Peršasi išvada, jog analizės pradmenys, kurie išsiugdomi praktiškai tyrinėjant ir darant išvadas, reikalauja dažniau ir išsamiau nagrinėti įvairias vaizdines priemones, įvardinti ir aptarti istoriniam laikmečiui būdingas detales ir požymius.

Analitikos reikalaujantis darbas jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokiniams nėra lengvas. Svarbu, kad jie išmoktų analizuoti ir argumentuoti istorinius kontekstus. H. Cooper (2011) tyrimai rodo, jog 7-8 metų mokiniai ne tik grupuoja pagal principą *mes-jie*, bet ir paaiškina, kodėl taip sugrupavo. A. Wilshut (2010) siūlo taikyti chronologijos užduočių ir net prašyti įvardinti laiko atstumus tarp paveikslų įvykių, paaiškinti, kokie tai laikai, kaip seniai tai buvo ir kodėl jie taip galvoja. Šios užduotys naudingos, nes tyrinėjami kontekstus, mokiniai fiksuoja materialių daiktų pokyčius, įžvelgia techninę pažangą (rūbai, daiktai, pastatai, susisiekimo priemonės...), įvardija savo patirtį, pvz.: *mano tėtis tokią mašiną vairavo, naudoja loginius skaičiavimus, pvz.: atėmiau šimtą metų*.

Norint išsiaiškinti gebėjimą chronologiškai išrikiuoti kelis istorinius laikotarpius, pateikti 6 paveikslai, kuriuos prašyta išrikiuoti eilės tvarka, pradedant nuo seniausio. Užduoties pavyzdys pateiktas 2 paveiksle.

2 užduotis:

A. Žemiau esantys paveikslai vaizduoja skirtingus istorijos laikotarpius. **Sunumeruok juos eilės tvarka** (pirmiau numeriu žymėk seniausius laikus vaizduojantį paveikslą):

paveikslas

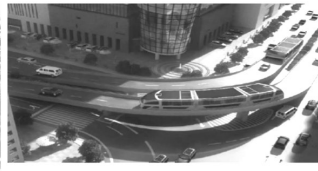
paveikslas

paveikslas

paveikslas

paveikslas

paveikslas

B. Kokie požymiai padėjo nustatyti kiekvieno paveikslą vietą sudarytoje eilėje?

- 1 paveikslas
- 2 paveikslas
- 3 paveikslas
- 4 paveikslas
- 5 paveikslas
- 6 paveikslas

2 pav. Chronologinio rikiavimo ir argumentavimo užduoties pavyzdys

Istorinių laikotarpių chronologinio išrikiavimo ir argumentavimo duomenys pateikti 3 lentelėje.

Duomenys rodo, jog penktadalis mokinių tinkamai chronologiškai išrikiavo istorinių laikotarpių paveikslėlius. Jie argumentavo nurodydami **paveikslų detales** (*jie be rūbų, su ginklais, šarvais, su tankais, lėktuvais...*), minėjo istorijos **turinio sąvokas** (*ginklai, šarvai, ietys, kalavijai, riteriai, karas...*). Vienas mokinys paminėjo batus ir tai svarbi to laikmečio detalė – romėniški sandalai. Kai kurie išvelgė pokyčius, vykstančius dėl **technologijų pažangos** (*žmonės sukūrė traukinius, jie sukūrė lėktuvus ir gali skraidyti, jau atsiranda, nes yra išradimų, mechanizmu...*). Beveik pusę mokinių suklaidino naujųjų laikų traukinio **nespalvotas paveikslas**. Šį paveikslą jie padėjo į antrą vietą, t. y. po akmens amžiaus. Daugelis savo pasirinkimą taip ir argumentavo: *nes nespalvota nuotrauka, juodai balta nuotrauka, bespalvis paveikslas...* Loginiu požiūriu šis argumentas būtų tinkamas, bet istorinio raštingumo požiūriu – tai konteksto supratimo klaida. Ne vietoje įterpus šį pa-

3 lentelė. Istorinių laikotarpių paveikslų chronologinis rikiavimas ir argumentai

Vardas, metai	1	2	3	4	5	6	Pastabos
	Priešistorė (akmens a.)	Senovės Romos kariai	Viduramžių riteris	Naujųjų laikų traukinys	Naujausiųjų laikų karas	Dabartis	
Kipras 10	Neturėjo kuo rengtis	Su ginklais	Su arkliais	Važiuojančios priemonės	tankai	šiuolaikiška	Mini paveikslų detales
Ugnė 10	Neturi namų, drabužių	Apranga, ginklai, vėliavos	Arkliai ir žmonės su šarvais	Miestas, garvežys, apranga	Karas, lėktuvai	Miestas, mašinos, traukiniai, namai	Mini paveikslų detales
Povilas 10	Be rūbų	batai	žirgai	Seni traukiniai	Pasaulinis karas	daugiaaukščiai	Mini paveikslų detales (romėniškas apavas), kalba apibendrintais teiginiais
Arnas 10	Nepilni rūbai, šildosi prie laužo	Be arklių, su senais skydais	Modernūs skydai ir su arkliais joja	Važiuoja su traukiniu, dar moderniau	Su tankais ir lėktuvais kariauja	Jau mašinos ir elektriniai traukiniai	Mini paveikslų detales, technologijų pažangą
Nedas 10	Labai senas	Tada yra 2?	Pradeda jau geriau gyventi	Žmonės sukūrė traukinius	Žmonės pradėjo kariauti	Žmonės gyvena gerai	Išrikiavo, bet argumentai neįrodo.
Titus 10	Neturi drabužių	Turi šarvus, skydus	Turi arklius su šarvais	Turi transporto priemonę	Jie sukūrė lėktuvus ir gali skraidyti	Nes jie pastato didelius pastatus	Mini paveikslų detales, technologijų pažangą
	1	4	2	3	5	6	
Nojus 10	Be rūbų, miške	Su traukiniais	Su kardais ir skydais	Su arkliais	Su tankais	Elektriniai traukiniai ir mašinos	Mini paveikslų detales
Gabija 10	Gyvena laukinėje gamtoje	Nes žmonės labai puošniai apsivilkę	Nes tada karas vyko	Nes su žirgu	Nes kaip Rusija norėjo užimti Lietuvą	Nes ten kietos mašinos	Mini paveikslų detales
Vytė 10	Be rūbų ir gyveno urvuose	Važinėja su garvežiais	Nes vaikšto, o ne važiuoja	Ten su arkliais	Nes nėra kelių	Ten greitkeliai	Ižvelgia pokyčius per technologinę kaitą
Lukas 10	Neturi rūbų	Moterys nešiojo sukneles, o vyrai skrybėles	Turi skydus ir kardus	Nes yra arklių šarvai	Yra jau tankų, lėktuvų	Yra autobusai	Ižvelgia pokyčius per technologinę kaitą
Ignas 10	Nebuvo technikos	Nes nespaltota	Nes yra seni daiktai	Nes ir gyvuliai	Yra karinių daiktų	Nes yra išradimų	Nespaltotas paveikslas 2 vietoje, Ižvelgia technologinę kaitą
Klaudijus 10	Neturi rūbų	Nespaltota nuotrauka	Užiminėja valstybes	Arkliai turi šarvus	Karinės priemonės	Mašinos traukiniai	Nespaltotas paveikslas 2 vietoje
Vaineta 9	Su prastais drabužiais	Kai buvo garvežiai, žmonės neturėdavo valgyti	Kai atsirado šarvai	O tada net arkliai	Tada tankai, lėktuvai	Atsirado namai, parduotuvės ir visa kita	pokyčius per technologinę kaitą

3 lentelės tęsinys

	1	4	3	2	5	6	
Viltė 10	Rūbų neturėjo	Nuotrauka juodai balta	Nebuvo mašinu, jojo ant arklių	Stovi armijoje	Tankų nebuvo, o dabar yra	Ten autobusai, gatvės, mašinos	Nespalvotas paveikslas 2 vietoje
Faustina 9	Vos išgyvena, neturi rūbų	Nespalvota nuotrauka	Nes yra arkliai prijaukinti	Nes kariavo ir turėjo kardus	Nes yra lėktuvai, tankai ir kariauja	Nes mašinos, viešbučiai, butai	Nespalvotas paveikslas 2 vietoje
Deina 10	Su kailiais, namai iš šakų	Nes bespalvis ir važinėjo su traukiniais	Nes arkliai ir riteriai su šarvais	Nes yra smelis ir su kalavijais	Yra tankai ir lėktuvai	Viskas naujoviška ir gražu	Nespalvotas paveikslas 2 vietoje
Aurelija 10	Neturi namų						Nepagrindė (kalba užsienio kalba)
Margarieta 10	Žmonės neapsirengę, miega ant grindų	Kad atsirado garvežys	Kad arkliai su šarvais, su ietimis	Kad su vėliava ir naujais šarvais	Kad atsiranda lėktuvai ir tankai	Dideli namai, gatvė iš cemento, kita technika	Nespalvotas paveikslas 2 vietoje, Įžvelgia technologinę kaitą
Markas 10	Nes ten patys pirmi žmonės	Labai sena senovė	seniai	Kai buvo Cezario laikai	Tai buvo labai neseniai	Jau didelė ateitis	Mini pirmųjų žmonių, nurodo romėnus kaip Cezario laikų karius; kaip neseniai įvykusių nurodo II pasaulinį karą.
	1	3	4	2	5	6	
Kamilė 10	Ten pirmi žmonės, neturi rūbų	Ten riteriai, jie atrodo seni	Jie su keistais rūbais	Jie su naujesniais šarvais	Yra jau mechanizmai	Viskas atnaujinta	Mini paveikslų detales, technologinę kaitą
Ugnė 10	Be rūbų	Nes su šarvais	Nes nespalvota nuotrauka	Nes su šarvais dykumoje	Jau atsirado lėktuvai ir tankai	Atsirado elektriniai traukiniai	Įžvelgia pokyčius per technologinę kaitą
Kristina 10	Neturi drabužių ir batų	Prijaukino arklius, su jais kariavo ir keliavo	Įsrado traukinius ir jais važiuoja, veža prekes	Nes šarvai kitokie, su vėliavomis vaikšto	Vėliau išrado tankus ir karinius lėktuvus	Jau išrasti daugiaaukščiai namai, mašinos, troleibusai	Įžvelgia pokyčius per technologinę kaitą
Dominikas 10	Neturi rūbų kaip dabar	Jie neturi kaip mes dabar ginklų ir jodinėja žirgais	Jų pilkas atspalvis, tokių traukinių jau negamina	Mes neturim tokių šarvų ir ringų	Tai yra neseniai ir tai įvykęs 2 pasaulinis karas	Senieji žmonės neturi elektros, čia – Elektriniai autobusai	Kalba apibendrintais teiginiais (analitika)
	1	3	4	5	2	6	
Edvinas 10	Nėra normalių namų ir rūbų	Su šarvais, arkliais, ietimis	Žmonės su senoviniais rūbais	Nes važinėja tankai ir skraido naikintuvai	Nes kryžiuočiai su šarvais ir skydais	Nes važinėja mašinos ir yra daugiaaukščiai	Mini paveikslų detales
Kasparas 10	Nėra elektros	Arkliai su šarvais	Garvežys važiuoja	Tankai šaudo	Nes stovi kryžiuočiai	Ten naujas traukinys	Mini paveikslų detales

3 lentelės tęsinys

Emilija 10	Akmens amžiaus žmonės	Nes ten riteriai	Nes atsiranda garvežiai	Pasaulinis karas	Patobulėję kariai	Dabartinis miestas	Laikotarpis painioja, bet įžvelgia technologinę kaitą, kalba apibendrintais teiginiais
	4	5	2	1	3	6	
Donatas 10	Kur važiuoja garvežiai	Kur saugo raitelį	Važiuoja tankais	medžiotojai	Stovi pėstininkai	Kur miestas	Nėra nuoseklumo supratimo
	3	4	6	1	2	5	
Vaiva 10	Važiavo su traukiniu	Kariavo su tankais	Laukė priešų	Ėjo su šarvais ieškoti priešų	Atsinaujino miestas	Su šarvais ėjo su arkliu	Nėra nuoseklumo supratimo
	3	5	4	1	2	6	
Gabija 10	Nes labai viskas sena	Nes tuo laiku važiavo tankai	Nes žmonės neturėjo rūbų	Buvo arkliai su šarvais	Buvo daug žmonių, jie kovojo už Lietuvą	Buvo viskas gražu	Nėra nuoseklumo supratimo

veikslą, laikotarpių eilė buvo supainiota, o sekančiu paveikslu vaikai rinkosi arba senovės civilizacijos, arba viduramžių laikotarpį.

Manytina, jog istorinių laikotarpių chronologija ketvirtokams nepakankamai suprantama. Daugiausiai jie painiojo senovės ir viduramžių laikotarpius. Maždaug ketvirtadalis mokinių viduramžių laikotarpio paveikslą laikė ankstesniu ir eilėje rikiavo jį anksčiau nei senovės laikotarpį. Dar ketvirtadalis, panašu, nežinojo kur padėti senovės Romos civilizacijos paveikslą, nes rikiavo jį ir po naujųjų, ir po naujausiųjų laikų.

Atsižvelgiant į ugdymo turinio ir programos reikalavimų specifiką, iš 6 paveikslų 2 buvo parinkti labai akivaizdūs (pirmas ir paskutinis). Taigi, iš tiesų mokiniams reikėjo spręsti tik 4 paveikslų išrikiavimo problemą. Todėl 3 mokiniai, nesugebėję akmens amžiaus paveikslą padėti į pirmą vietą, neturi nuoseklumo supratimo.

Apibendrinant galima teigti, jog mokinių argumentai daugiausiai remiasi detalėmis iš paveikslų. Tai atitinka šio amžiaus tarpsnio mokinių suvokimą, jie mąsto konkrečiai, **nurodo tiesioginę informaciją**. Konkrečias paveikslų detales arba technologinę pažangą paminėjo trečdalis visų mokinių. Visgi, šio amžiaus mokiniai turėtų būti geriau įgudę sieti paveikslų detales į visumą ir apibendrinti bei tokiu būdu įrodyti **konteksto supratimą** (gebėjimą „skaityti tarp eilučių“). Taip auginami analizės gebėjimai, mokomasi sprendimus argumentuoti, t.y. **grįsti duomenimis**, o ne sakyti: nes tai buvo seniai, nes aš taip manau... Istorinio laiko supratimo aukštesniųjų gebėjimų raiška laikomas gebėjimas tinkamai vartoti apibendrintas turinio sąvokas. Tačiau tik keli mokiniai argumentuose nurodė apibendrintus teiginius, tokius kaip: *akmens amžiaus žmonės, tai pirmieji žmonės, Cezario laikai, pasaulinis karas, 2 pasaulinis karas, dabartinis miestas*. Ir tik vienas iš jų istorinius laikotarpius buvo išrikiavęs teisingai. Akivaizdu, jog net apibendrintas turinio sąvokas vartojantys mokiniai turi žinių taikymo, t.y. chronologinio rikiavimo gebėjimų spragų. O tai jau laikytina ugdymo programos trūkumu.

5. Išvados ir rekomendacijos

- 5.1. Kalbų ugdymo integracija įvairių dalykų pamokose pasireiškia mokinių aukštesniųjų mąstymo gebėjimų ugdymu, apimančiu tokius gebėjimus, kaip analizavimas, interpretavimas, paaiškinimas, lyginimas, vertinimas. Kitaip sakant, mokymąsi verčiant aktyvia kalbine veikla.
- 5.2. Kad kalbiniai gebėjimai integraliai būtų ugdomi įvairių dalykų pamokose, būtina tai įteisinti Lietuvos ugdymo turinį reglamentuojančiuose dokumentuose – Bendrosiose programose ir bendradarbiaujant mokslo, politikos ir praktikos atstovams parengti tikslingą metodinę medžiagą.
- 5.3. Empirinio tyrimo duomenų analizė įrodo, kad analizės pradmenys yra išugdomi dažniau praktikuojantis, todėl reikėtų tikslingai kurti ir taikyti tokias užduotis. Rekomenduotina tikslingai taikyti vaizdines priemones, skatinti vaikus jas aptarti, nagrinėti, rasti ir įvardinti istoriniam laikmečiui būdingas detales, požymius. Analizuojant informaciją derėtų jungti detales į visumą, apibendrinti, daryti išvadas ir mokytis „skaityti tarp eilučių“. Taip auginami analizės gebėjimai. Visus argumentus būtina mokytis grįsti duomenimis, o ne sakyti: *aš taip manau, nes tai buvo seniai...* Ugdymo turinyje daugiau dėmesio skirti istorinių laikotarpių būdingiems požymiams (ginklai, būstai, rūbai, transporto priemonės, technika) nagrinėti.
- 5.4. Rekomenduotina naudoti daugiau praktinio tyrinėjimo ir aukštesniojo mąstymo gebėjimų reikalaujančių užduočių: mažesnę patirtį turintiems padėti atidžiau tyrinėti, rasti informaciją ir remtis ja kaip argumentu. Labiau pažengusiems derėtų skirti įvairių informacijos lyginimo, grupavimo užduočių; taikyti skirtingus informacijos pateikimo būdus (lenteles, žemėlapius, diagramas). Visuomet tinka kūrybinis darbas, tikt jį būtina aptarti, pagrįsti, pateikiant argumentus, įrodymus.

Literatūra

BEACCO, J.-C., 2013. *Éthique et politique en didactique des langues. Autour de la notion de responsabilité*. Paris: Les Éditions Didier.

BEACCO, J.-C., 2008. *Les langues dans les politiques d'intégration des adultes migrants*. Conseil de l'Europe.

BITINAS B., RUPSIENE L., ŽYDZIUNAITE V., 2008. *Kokybinių tyrimų metodologija*, I–II d. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.

BORG, S., 2013. Les sciences du langage et la didactique des langues à la croisée des politiques linguistiques, éducatives et culturelles. Dimensions méthodologique, curriculaire et réticulaire à visée comparatiste / dans Groux, Dominique, Barthélémy, Fabrice. *L'enseignement des langues étrangères face aux évolutions des systèmes éducatifs*. Paris: l'Harmattan, 53–74.

BRONCKART, J. P., BULEA, E., POULIOT, M., 2005. Pourquoi et comment repenser l'enseignement des langues ? In: J.-P. BRONCKART, E. BULEA, M. POULIOT. *Repenser l'enseignement des langues: comment identifier et exploiter les compétences*. France: Presses Universitaires du Septentrion, 7–40.

CASTELLOTTI, V., 2013. L'articulation recherche-intervention en didactique des langues: comment (ne pas) en sortir ? In: J.-C. Beacco. *Éthique et politique en didactique des langues. Autour de la notion de responsabilité*. Paris: Les Éditions Didier, 74–98.

CHOMENTOWSKI, M., 2009^a. *Enfants de migrants et échec scolaire: les aléas de l'apprentissage d'une langue seconde non médiatisée*. Paris: l'Harmattan.

CHOMENTOWSKI, M., 2009^b. *L'échec scolaire des enfants de migrants: l'illusion de l'égalité*. Paris: l'Harmattan.

COOPER, H., 2011. What Does it Mean to Think Historically in the Primary School? *The Future of the Past: Why History Education Matters*, 321–342. Prieiga: <http://www.ahdr.info/ckfinder/userfiles/files/TheFutureOfThePast.pdf> [žiūrėta 2016-06-12].

COLE, M., 1985. The zone of proximal development: Where culture and cognition create each other. In: J. V. Wertsch (Ed.) *Culture, communication and cognition. Vygotskian perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 126–181.

Common Core State Standards for English Language Arts & Literacy, 2010. *History / Social Studies, Science, and Technical Subjects*, 11.

DOLZ, J., ROSAT, M.-C., SCHNEUWLY, B., 1991. Elaboration et évaluation de deux séquences didactiques relatives à trois types de textes. *Le français aujourd'hui*, 93, 37–47.

DOLZ, J., SCHNEUWLY, B., 1997. Les genres scolaires. Des pratiques scolaires aux objets d'enseignement. *Repères*, 15, 27–40.

DOLZ, J., SCHNEUWLY, B., 1998. *Pour un enseignement de l'oral. Initiation aux genres formels à l'école*. Paris: ESF.

DOLZ, J., THEVENAZ-CHRISTEN, T., 2002. Expliquer en didactique du français: réflexions à partir de recherches sur la planification textuelle. F. Leutenegger, M. Saade-Robert. *Expliquer et comprendre en sciences de l'éducation*. Bruxelles: De Boeck, 88–110.

LANTOLF, J. P., PAVLENKO, A., 1995. Sociocultural theory and second language acquisition. *Annual Review of Applied Linguistics*, 15, 180–124.

LAVE, J., WENGER, E., 1988. *Situating learning: legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Plan d'études romand (PER). Aperçu des contenus. Cycle 1, 2012. Neuchâtel: Conférence intercantonale de l'instruction publique de la Suisse Romande et du Tessin (CIIP).

Pradinio ugdymo lietuvių kalbos bendroji programa. 2016. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, 5–7.

Pradinio ugdymo pasaulio pažinimo bendroji programa. 2008. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Programmes pour les cycles 2 3 4, 2015. Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche. Prieiga: http://cache.media.education.gouv.fr/file/MEN_SPE_11/67/3/2015_programmes_cycles234_4_12_ok_508673.pdf

PUREN, C., 2003. Pour une didactique comparée des langues-cultures. / *ELA* Nr. 129. Paris, janvier-mars, 121–126.

PUREN, C., 2004. De l'approche par les tâches à la perspective co-actionnelle. / in *Les Cahiers de l'APLIUT (revue de l'Association des Professeurs de langues des Instituts de Technologie)*, 23(1), 10–26.

ROGOFF, B., 1990. *Apprenticeship in thinking: Cognitive development in social context*. New York: Oxford University Press.

SCHUBAUER-LEONI, M.-L., DOLZ, J., 2004. Comprendre l'action et l'ingéniosité didactique de l'enseignant: une composante essentielle de la transformation de l'école [The teacher's understanding and teaching innovatornes: an essential component of the school's transformation]. J.-P. BRONCKART, M. GATHER THURLER (Ed.) *Transformer l'école. [Transforming school]*. Bruxelles: De Boeck, 147–168.

SCHLEMMINGER, G., 2008. Une approche didactique de l'enseignement bilingue: le modèle rhénan. *Synergies Pays germanophones* n° 1, 97–111. Prieiga: <http://gerflint.fr/Base/Germanie1/schlemminger.pdf> [žiūrėta 2016-03-01].

Social studies kindergarten to grade 12., 2005. Prieiga internete: <https://education.alberta.ca/media/160200/program-of-study-grade-7.pdf> [žiūrėta 2016-06-12].

VAN DRIE, J., VAN BOXTEL, C., 2007. Historical Reasoning: Towards a Framework for Analyzing Students' Reasoning about the Past. *Educational Psychology Review*, 20 (2), 87–110. Prieiga: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.100.7003&rep=rep1&type=pdf> [žiūrėta 2016-06-12].

ŽEMGULIENĖ, A., 2014. Šiuolaikinės didaktikos kaita: istorijos mokymo pradiniam ugdyme didaktinės tendencijos / *Ugdymo paradigmu iššūkiai didaktikai: kolektyvinė monografija* [parengė R. Bruzgelevičienė], 199–249.

ŽYDŽIŪNAITĖ, V., 2011. *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija.

WILSCHUT, A., 2010. A Forgotten Key Concept? Time in Teaching and Learning History. *Applied Sciences Paper presented at the 21st International Congress of Historical Sciences*, Amsterdam. Prieiga: http://www.academia.edu/2571670/A_Forgotten_Key_Concept [žiūrėta 2016-06-12].

Daiva Jakavonytė-Staškuvienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuva

Moksliniai interesai: pradinio ugdymo didaktika, lietuvių kalbos didaktika, integruotas ugdymas, mokinių kalbinis raštingumas

Aušra Žemgulienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuva

Moksliniai interesai: pradinio ugdymo didaktika, istorijos didaktika, integruotas ugdymas, mokinių istorinis raštingumas

PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ KALBINIŲ GEBĖJIMŲ INTEGRUOTAS UGDYMAS ĮVAIRIŲ DALYKŲ PAMOKOSE: ISTORINIO LAIKO TĖKMĖS SUPRATIMO ATVEJIS

Santrauka

Geri kiekvieno asmens kalbiniai gebėjimai – pamatas kokybiškam mokymuisi, kokybiškam gyvenimui. Vienas iš pažangių kalbos gebėjimų ugdymo būdų – integruotas ugdymas, kai kalbos gebėjimai ugdomi ne tik kalbų, bet ir kitų dalykų pamokose. Be to, tuo pat metu remiantis kalbiniais gebėjimais įsisavinamas dalykinis turinys, t. y. ugdomas tam tikro dalyko raštingumas. Straipsnyje pateikiama kalbinių gebėjimų integruoto ugdymo teorinė ir studija, pagrindžianti tokio ugdymo galimybes bei rekomendacijas Lietuvos ugdymo turinio tobulinimui. Empirinis tyrimas atliktas aiškinantis pradinių klasių mokinių istorinio laiko tėkmės supratimo gebėjimus, pasireiškiančius vaikų argumentuota kalba.

Mokslinės literatūros analizė ir empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad kalbų ugdymo integracija įvairių dalykų pamokose pasireiškia mokinių aukštesniųjų mąstymo gebėjimų ugdymu, apimančiu tokius gebėjimus, kaip analizavimas, interpretavimas, paaiškinimas, lyginimas, vertinimas. Kitaip sakant, mokymasi verčiant aktyvia kalbine veikla. Kad kalbiniai gebėjimai integraliai būtų ugdomi įvairių dalykų pamokose, būtina tai įteisinti Lietuvos ugdymo turinį reglamentuojančiuose dokumentuose – Bendrosiose programose – ir bendradarbiaujant mokslo, politikos ir praktikos atstovams parengti tikslingą metodinę medžiagą. Mokinių analizės pradmenys yra išugdomi dažniau praktikuojantis, todėl reikėtų tikslingai kurti ir taikyti tokias užduotis. Rekomenduotina tikslingai taikyti vaizdines priemones, skatinti vaikus jas aptarti, nagrinėti, rasti ir įvardinti istoriniam

laikmečiui būdingas detales, požymius. Analizuojant informaciją derėtų jungti detales į visumą, apibendrinti, daryti išvadas, interpretuoti. Visus argumentus būtina mokyti grįsti duomenimis. Ugdymo turinyje daugiau dėmesio skirti istorinių laikotarpių būdingiems požymiams (ginklams, būstui, rūbams, transporto priemonėms, technikai) nagrinėti.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: pradinį klasių mokiniai, ugdymas, kalba, integracija, istorinis raštingumas.

Daiva Jakavonytė-Staškuviene

Lithuanian University of Educational Sciences, Lithuania

Research interests: didactics of primary education, didactics of the Lithuanian language, integrated didactics, students' linguistic literacy

Aušra Žemguliene

Lithuanian University of Educational Sciences, Lithuania

Research interests: didactics of primary education, didactics of history, integrated didactics, students' historical literacy

INTEGRATED EDUCATION OF LANGUAGE ABILITIES OF PRIMARY SCHOOL PUPILS IN CLASSES OF VARIOUS DISCIPLINES: THE CASE OF PERCEPTION OF HISTORICAL CURRENT OF TIME

Summary

Good language abilities of every person is the basis for quality learning and quality life. Integrated education is one of the most advanced ways of developing language abilities whereby they are developed both in language classes and in the classes of other disciplines. Besides, the development of language abilities is used as the basis to master subject-specific content, i.e. the literacy of a certain subject is developed. The article provides the theoretical background of integrated education of language abilities and a study which lays foundation for the potential of such education and offers recommendations for the improvement of the Lithuanian curriculum. Empirical study was carried out with reference to find out the abilities of primary school pupils to perceive historical current of time which are expressed in children's reasoned speeches.

The analysis of research literature and the results of empirical study revealed that the integration of the development of language abilities in the classes of various disciplines results in the development of higher order thinking skills such as analyzing, interpreting, explaining, comparing, evaluating. To put in other words, learning is turned into an active linguistic activity. In order to achieve integrated education of language abilities in the classes of various disciplines it has to be primarily incorporated in the documents that regulate the Lithuanian curriculum, namely, the Framework Programmes; relevant teaching material has to be also developed by the cooperation of scientists, policy-makers and practitioners. The basics of analytical skills of pupils are developed by a frequent practice, therefore, such assignments should be purposefully developed and applied. The recommendation is to purposefully use visual aids, to encourage children to discuss and analyze them, to find and identify specific details and features typical of a certain historical period. While analyzing information, details should be altogether connected and combined; information should be generalized, summarized, and interpreted. Children should be taught to provide data for all of their arguments. The curriculum should focus more on analyzing specific features of historical periods (armament, housing, clothing, vehicles, equipment).

KEY WORDS: primary school pupils, education, language, integration, historical literacy.